

РОЗДІЛ 12 ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

УДК 340.12

ПРАВОВА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ «ПРАВ» ТВАРИН (НА ПРИКЛАДІ СОБАК)

Кременовська І.В.,

к.ю.н., старший науковий співробітник, вчений секретар

Інститут економіко-правових досліджень Національної академії наук України

Святогор О.А.,

аспірант

Інститут економіко-правових досліджень Національної академії наук України

У науковій статті здійснено критичне переосмислення основних ідей, концепцій і світоглядних позицій, що беруться за основу під час розроблення та реалізації уповноваженими суб'єктами правовідносин заходів щодо регулювання чисельності таких шкідливих і небезпечних тварин, як бродячі собаки. Аргументовано неприпустимість отождоження об'єкта і суб'єкта правовідносин і сформульовано висновки стосовно особливостей філософсько-правової інтерпретації проблеми захисту «прав» тварин.

Ключові слова: правові відносини, суб'єкт, об'єкт, права, обов'язки, інтерпретація, тварини, собаки, екзистенціалізм, світогляд, гуманізм.

Кременовская И.В., Святогор А.А. / ПРАВОВАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ПРОБЛЕМЫ ЗАЩИТЫ «ПРАВ» ЖИВОТНЫХ (НА ПРИМЕРЕ СОБАК) / Институт экономико-правовых исследований НАН Украины, Украина

В научной статье осуществлено критическое переосмысление основных идей, концепций и мировоззренческих позиций, которые берутся за основу при разработке и реализации уполномоченными субъектами правоотношений мероприятий по регулированию численности таких вредных и опасных животных, как бродячие собаки. Аргументирована недопустимость отождествления объекта и субъекта правоотношений и сформулированы выводы относительно особенностей философско-правовой интерпретации проблемы защиты «прав» животных.

Ключевые слова: правовые отношения, субъект, объект, права, обязанности, интерпретация, животные, собаки, экзистенциализм, мировоззрение, гуманизм.

Kremenovska I.V., Svyatogor O.A. / LEGAL INTERPRETATION OF ANIMAL «RIGHTS» ISSUES (DOGS AS AN EXAMPLE) / Institute of Economic and Legal Research of NAS of Ukraine, Ukraine

The research is devoted to critical rethinking of the basic ideas, concepts and philosophical positions that are taken as a basis in the development and implementation of legal entities authorized measures to regulate the number of harmful and dangerous animals like stray dogs. It was made an attempt of legal interpretation of the problem of the animal «rights» protection. The selected sample allowed to formulate conclusions about the characteristics of philosophical and legal interpretation of the problem of the animal «rights» protection.

There was researched the problem of identifying the object and subject of law relationships and described the negative consequences that breached of logic and disregarded of using of philosophical and legal methods of cognition in the article. It is shown that such situation arises when the substitution of terms is implemented and low level of legal culture is demonstrated in the assessment of certain social phenomena and the subject of legal regulation. In addition it was paid too much attention to emotions, prejudices, perverted ideological clichés, illogical constructions, slogans and misconceptions about events in the world. Important place occupied the fact that often all the foregoing considerations combined with corruption reflections and aspirations.

It was justified inadmissibility provision to animals the status of a subject of law, their comparison and identification with the human because of understanding of law, which recognized that the animal is thing, special (but not exclusively or in any emergency) object of law.

The findings of the research proved decisive, leadership of the law and its superiority over the emotions and other psychological dominants of human behavior. It was formulated the arguments concerning the inadmissibility of using the definition «rights» regarding animals that do not have status of legal subjects. It was proved that the neglect of basic humanistic principles of law and rejection of scientific methods, including philosophical knowledge, objects and phenomena leads to gross errors in law-making and law enforcement practice, and most of these fatal mistakes which subsequently causes other negative consequences, is unjustified identification understanding of the object and subject of law relationships.

Key words: legal relations, subject, object, rights, duties, interpretation, animals, dogs, existentialism, worldview, humanism.

У сучасній правозастосовній практиці, за певних умов, нерідко мають місце випадки прийняття необгрунтованих управлінських рішень і вчинення алогічних дій з боку різних учасників тих чи інших правовідносин. Причиною такого стану справ стають неправильні, а інколи – спотворені уявлення про суб'єкта і об'єкт правовідносин. Такі хибні уявлення, що спричинені браком розуміння основ філософсько-правових знань, вражають своїм правовим нігілізмом, відвертою економічною шкідливістю, котра межує із суспільною небезпечністю, жорстокістю та цинізмом. Яскравим прикладом є тематика, пов'язана з виробленням пропозицій щодо розв'язання проблеми регу-

лювання чисельності безпритульних (бродячих) тварин на території міст та інших населених пунктів, або так звана «собака» тематика. Для багатьох громадян нашої країни ця тема, незважаючи на її суспільну гостроту й актуальність, наразі лишається «незручною» для обговорення, та внаслідок цього у вітчизняній науковій теорії також не сформовано належного підґрунтя для дослідження проблеми.

Метою статті є критичне переосмислення основних ідей, концепцій і світоглядних позицій, що беруться за основу під час розроблення та реалізації уповноваженими суб'єктами правовідносин заходів щодо регулювання

чисельності таких шкідливих і небезпечних тварин, як бродячі собаки. Такий приклад дозволить аргументувати неприпустимість ототожнення об'єкта і суб'єкта правовідносин і сформулювати висновки стосовно особливостей філософсько-правової інтерпретації проблеми захисту «прав» тварин.

Предметом дослідження даної статті є права інтерпретація проблеми захисту «прав» тварин, зокрема найбільш небезпечних і шкідливих серед них – бродячих (безпритульних) собак.

У теоретичних дослідженнях, здійснюваних вітчизняною правовою наукою, існують лише фрагментарні згадування про проблематику регулювання чисельності бродячих тварин, але з огляду на те, що першопричини виникнення самої проблеми та її нерозв'язаності обумовлені протиріччями у світоглядних підходах її інтерпретаторів, вбачається за доцільне здійснювати дослідження з позицій філософії права, зокрема правової інтерпретації та правової аргументації. Науково-теоретичною базою для написання статті слугували дослідження Г. В. Гребенькова, Р. М. Гречкосія, Є. І. Єлістратова, Т. О. Мацелик, С. М. Махіної, Ю. В. Мелякової, С. В. Савчука, О. Л. Стрельник, Ц. А. Ямпольської та інших вчених.

Через очевидний брак фахових публікацій з обраної тематики й через те, що у вітчизняній науковій теорії для вироблення цілісного, а не фрагментарного розуміння всіх масштабів проблеми ще не сформовано належного філософсько-правового підґрунтя, українські вчені досі змушені звертатися до напрацювань, зокрема російської науки. Так, у Російській Федерації було фактично першим і до теперішнього часу вважається єдиним таким, на підставі якого здійснюється подальше розроблення проблематики регулювання чисельності бродячих тварин, дисертаційне дослідження А. В. Сорокіної [1], що захищене з біологічних наук і являє собою лише спробу обґрунтувати програму роботи притулку з відлову та стерилізації тварин.

Загальновідомо, що однією з невід'ємних складових виховання особистості із самого дитинства є прищеплення таких світоглядних цінностей, як любов до природи та дбайливе ставлення до всього живого, зокрема добре і чуйне ставлення до тварин. Зважаючи на їх природний дефіцит в умовах сучасних міст, у більшості людей контакт з тваринами обмежується виключно домашніми тваринами – котами та собаками.

Українська дослідниця в галузі цивілістики О. Верейці в одній зі своїх публікацій висловлює жаль з приводу того, що «...сьогодні у нашій країні немає ані законодавства, яке б повною мірою захищало права тварин при набутті права власності на них окремими особами, ані належного рівня відповідальності населення. В комплексі ці дві передумови призводять до прикрих наслідків, коли десятки тисяч домашніх тварин опиняються на вулиці, де вони безконтрольно розмножуються, викликаючи хвилі незадоволення з боку населення і спалахи відчаю у волонтерів-зоозахисників, які докладають масу зусиль для встановлення контролю над цією ситуацією...» [2].

«Любити» тварин можна по-різному: для багатьох буде відкриттям, але питання «любові» до тварин, точніше, гуманного ставлення до них і поводження з ними достатньо повно врегульовано нормами національного та міжнародного права. Ці норми закріплено в таких актах, як Конституція України, Цивільний кодекс України, Закони України «Про тваринний світ», «Про захист тварин від жорстокого поводження», «Про мисливське господарство та полювання», «Про ветеринарну медицину», Європейська конвенція про захист домашніх тварин (ратифікована Законом України «Про ратифікацію Європейської конвенції про захист домашніх тварин») та низка інших законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів.

Однак на практиці просте на перший погляд питання про те, як слід поводитися з безпритульними (бездо-

глядними) тваринами (тобто, домашніми тваринами, які залишилися без догляду людини), породжує набагато більше запитань, аніж відповідей на них. Ці питання, враховуючи їх гостроту й дискусійний характер, залишаються нерозв'язаними: коли йдеться про пошук шляхів усунення проблеми, то замість конструктивних способів її вирішення особами, котрі позиціонують себе як захисники тварин, висувуються такі пропозиції, що містять ознаки правового нігілізму та логічні протиріччя, внаслідок чого їх впровадження у практику прямо призводить до порушень закону.

Подібна ситуація виникає тому, що під час оцінки тих чи інших суспільних явищ і предмету правового регулювання відбувається підміна термінів, демонструється наднизький рівень правової культури (точніше, її повна відсутність), надмірна увага приділяється емоціям, забобонам, збоченим ідеологічним штампам, алогічним конструкціям, лозунгам і хибним уявленням про події, що відбуваються у світі. Не останню роль відіграє й те, що нерідко все вищенаведене поєднується з корупційними міркуваннями та прагненнями.

З огляду на це, в подібних ситуаціях вбачається доцільним застосовувати такий логічний метод, як абстрагування – до розв'язання проблеми слід підходити без зайвих сентиментів і з виважених позицій права, оскільки саме оперування нормами права та узгодження будь-яких оцінок і рішень з його базовими принципами, коли беруться до уваги також і економічні чинники, дає відповіді на всі запитання (включаючи «незручні»).

Так, слід виходити з того, що тварини є річчю, особливим (але не виключним чи якимось надзвичайним) об'єктом права, як це чітко визначено у ст. 180 Цивільного кодексу України [3].

Першою, найбільшою та практично єдиною базовою помилкою є спроба надання тваринам статусу суб'єктів права, їх порівняння та ототожнення з людиною. З цього питання слухною є теза Т. О. Мацелик, яка на підставі аналізу думок інших науковців – Є. І. Єлістратова, Ц. А. Ямпольської, С. М. Махіної зазначає, що в управлінському процесі беруть участь три групи суб'єктів: перша група – суб'єкти, наділені владними повноваженнями (сторона, яка управляє – Президент України, вищі посадові особи, вищі органи виконавчої влади; друга група – це суб'єкти, на яких поширюється владний вплив (керована сторона), тобто фізичні та юридичні особи, які не наділені владними повноваженнями у сфері управління; третя група – суб'єкти, які одночасно володіють владними повноваженнями та перебувають під управлінським впливом (посадові особи, державні та муніципальні службовці, структурні підрозділи органів державної влади) [4, с. 250].

Отже, наведений приклад підтверджує, що ототожнення об'єкта і суб'єкта правовідносин є принциповою помилкою, що спричиняє в подальшому неправильне застосування гносеологічних методів пізнання, і все це зрештою заводить як дослідників, так і практичних діячів у глухий кут.

Ця помилка також є грубою через те, що подібні пропозиції прямо суперечать нормам національного та міжнародного права, а також світоглядним уявленням про найвищу соціальну цінність людини, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпеку – тобто саме те, що визначає пріоритет перед всіма іншими факторами, явищами та чинниками.

Уявімо просту й таку, що останнім часом дістала значного поширення, ситуацію, за якої в певному дворі чи на дитячому майданчику оселилася зграя здичавілих собак. Більшості людей з хибної скромності та хибного уявлення про людяність і «гуманізм» (хоча гуманізм, у широкому філософському розумінні цього феномену, є світоглядною доктриною, яка визначає людину, її життя, здоров'я, честь і гідність, комфорт і безпеку найвищою соціальною цінністю) бракує сміливості визнати ту зрозумілу обставину,

що собаки на майданчику є речами, об'єктом права, які нічим не відрізняються від інших речей (пусті бляшанки, пляшки, шматки дерева, зброя, вибухові пристрої тощо).

Коли постає питання про те, що робити зі зграсю далі, значна частина людей виявляє необгрунтоване розгублення, що спричинено, здебільшого, марними прагненнями пошуку тих слів, якими треба дати таку відповідь, аби не виглядати в очах інших як жорстока, бездушна особа чи садист і «живодер». Саме прагнення «виглядати, як усі, аби чогось не було» і спонукає до надання таких відповідей, як «собаки не винні, що вони тут...» та «це ми всі винні, при чому винні за всіх, кого приручили», або ж «собаки найкращі друзі людини, вони не зрадять» чи «чим більше дізнаюся про людей, тим більше починаю любити собак» тощо.

Більше того, вражає, що подібні висловлювання належать людям, яких ззовні відрізняє висока культура, належний рівень правосвідомості й формально досконала світоглядна позиція. При цьому навіть більшість юристів-практиків не звертають уваги на фразу «собаки не винні», хоча навіть до абітурієнтів юридичних відділень кулінарних технікумів існує вимога на етапі вступних іспитів знати доктринальний принцип про те, що вина (з погляду юриста) – це психологічне ставлення особи (суб'єкту злочину) до вчиненої нею дії чи бездіяльності (ст. 23 Кримінального кодексу України).

Серед філософів, етиків і психологів під терміном «вина» прийнято розуміти негативно забарвлене почуття (переживання) мислячого суб'єкту з приводу певного вчинку (завзичай негативного). З позицій екзистенціалізму феномен вини прийнято розглядати як онтологічну характеристику людського існування, а також як підґрунтя правосуддя. За справедливим висновком С. В. Савчука, вина не лише універсальна, а й адаптивна, і протейчна. Крім соціальної, несвідомої, екзистенціальної реальності, яка диктує своє трактування вини, виникла інтелектуальна, міжособистісна реальність, де ця проблема отримала свою специфіку інтерпретації [5, с. 31]. Досліджуючи особливості моральної та правової інтерпретації категорій «вина» і «винність», Ю. В. Мелякова використовує компаративістський підхід і зауважує, що правова інтерпретація вини обмежується вказівкою на «суб'єктивне, психічне ставлення особи» до власних дій та їх наслідків. При цьому вина виступає як така, що визнається обвинувачуваною особою автоматично і синхронно із легітимним доведенням вини особи в ході судового процесу. Таким чином, відверто моральне поняття вини виявляється у правовому контексті практично позбавленим свого емоційного, інтимного, глибоко морального змісту, який інтуїтивно наближує його до понять розкаяння, спокути, сорому, сумління, відповідальності [6, с. 23].

Тому не вбачається обгрунтованим вживання висловлювання «собаки не винні», оскільки за своїм змістом воно нічим не відрізняється від фраз, наприклад, «табуретки не винні» або «безсовісна цеглина», тому що як собаки, так і табуретки чи цегла не є суб'єктами правовідносин, унаслідок чого за жодних обставин не можуть вважатися винними.

За своєю сутністю юридична відповідальність – це передбачений нормами права обов'язок суб'єкта правопорушення понести несприятливі наслідки; вид соціальної відповідальності [7, с. 846]. У широкому філософському розумінні відповідальність означає певні взаємовідносини між особистістю, колективом і суспільством, що характеризуються свідомим і добровільним здійсненням суб'єктами пропонувананих один одному вимог, прагненням у найбільшому обсязі виконати свої обов'язки перед іншою стороною. Відповідальність конкретної особи полягає в її здатності й можливості свідомо виконувати певні вимоги та здійснювати поставлені перед нею завдання, робити правильний вибір для досягнення певного результату,

передбачати наслідки своїх дій, пов'язані з їх схваленням або осудом [8, с. 13].

Наведене дає підстави вважати невіглаською квазілогічну конструкцію «люди відповідають за всіх, кого приручили» (як виправдання бездіяльності та «недоторканності» собак). Як показує практика, здебільшого подібні гасла висловлюють індивіди, котрі не мають жодного відношення до собак на дитячому майданчику, проте виявляють несамовите прагнення взяти на себе індивідуальну відповідальність за «гріхи всього людства» та бажають «нести свій хрест і спокутувати гріхи». Такі індивіди чомусь вважають, що несуть певну відповідальність за вчинки та події, які виникли ще на зорі цивілізації в силу певних подій, а саме приручення собак людьми. Однак дослідження згаданої форми девіантної поведінки виходить за межі цієї статті, оскільки належить до компетенції фахівців у галузі психіатрії, але не філософії права чи юриспруденції.

Аналогічно, навряд чи можуть вважатися предметом філософського дискурсу тези про «найкращих друзів людини, які не зрадять» і висловлювання на кшталт «люблю собак більше за людей». Найбільш переконливе пояснення причин такої дивної поведінки знаходимо у працях Г. В. Гребенькова: людина споконвічно живе в суспільстві, і цей факт не тільки породжений зовнішньою необхідністю, але й має свою внутрішню детермінацію, яка полягає в цьому випадку в тому, що кожна нормально розвинена людина має специфічну, особливу соціальну потребу – потребу подолання тим або іншим способом своєї самотності [9, с. 5]. Порушення або втрата людиною нормальних соціальних зв'язків змушує її до пошуку сенсу життя, що нерідко вбачається нею в тому, щоби цілковито присвятити себе реалізації тієї чи іншої ідеї, що стає домінуючою та заповнює собою той анімістичний вакуум, що утворився у порушеній системі цінностей. На прикладі, що нами аналізується, такою домінуючою стає прагнення окремих індивідів задля подолання своєї самотності втілити ідею поставити на одну щабліну еволюційного розвитку поряд з людиною волохату істоту з найближчого смітника.

За визначеннями, що містяться у довідково-енциклопедичній літературі, дружба та любов – це високі почуття, стосунки вищого емоційного забарвлення, в основі яких лежить самопожертва, єдність думок, поглядів, емоцій, інтересів тощо. «Здатність любові залежить від здатності звільнитися від нарцисизму, від прихильності до матері і клану; вона залежить від нашої здатності рости, розвивати творчу орієнтацію в наших відносинах до світу і до самих себе» [10, с. 57], – наводить Р. М. Гречкосій, яким було системно досліджено питання екзистенційно-особистісного змісту філософії Еріха Фромма: «...цей процес звільнення, народження, пробудження, на думку Фромма, вимагає однієї якості, що є необхідною умовою: віри» [11, с. 48].

«Практика мистецтва любові вимагає практики віри, – твердить далі Р. М. Гречкосій, – Фрідріх Ніцше намагається показати псевдоальтруїстичність людини в суспільстві й те, що в кожному її вчинку є егоїстичний мотив» [11, с. 48]. Слід цілком підтримати таку думку й додати, що своїм твердженням про «любов і дружбу» з бродячими собаками індивід фактично визнає, що він є суб'єктом, котрий за розумовими та інтелектуальними здібностями відповідає собакам, та має з ними приблизно однакові світоглядні, культурні, естетичні «цінності» (наприклад, публічно справити нужду, попорпатися у смітнику, погавкати та ін.). Таким чином, індивід штучно перетворює таку тварину, як бродяча собака, на певний символічний універсум, якому надає знакового сенсу. За твердженням С. В. Савчука, символічне виражається через інакомовність, ситуації, що спрямовані до проблематики дійсності і видимості, індивідуального буття і мети [12, с. 11]. Це дозволяє констатувати, що за такої ситуації людина підмі-

няє екзистенцію символічним розумінням реальності, при цьому вона бере на себе удавану вину та створює сурогатний «ідеал», який лише в її вузько суб'єктивному світоглядному розумінні може бути віднесено до культурних, духовних або моральних цінностей.

А тепер лише спробуймо вжити «правильну», на думку деяких дослідників, дефініцію «права тварин» (або ж «захисник прав тварин»). Окремі науковці в галузі філософії, намагаючись аргументувати свою позицію стосовно необхідності виділення такого терміну, як «права тварин», висловлюють ідеї, що вбачаються суперечливими. Зокрема В. А. Ворона на основі результатів дослідження двох основних форм контрактуалізму твердить, що спирається на концепцію Марка Роуландса, та на цьому підґрунті відстоює свою позицію: «...переконання, яке є поширеним і сьогодні, в тому, що контрактуалізм не може брати під свій захист життя нерациональних істот, зокрема тварин, послідовно витікає лише із першої форми контрактуалізму, що походить від Гоббса. Однак версія контрактуалізму, що представлена в теорії Дж. Ролза, якщо послідовно їй слідувати, не дає підстав стверджувати, що під захист контракту підпадають лише раціональні істоти, і це є суттєве уточнення, яке в цілому має важливе значення для загальної теорії моралі» [13, с. 15]. Як вбачається з наведеного, таке твердження є недостатньо обґрунтованим унаслідок порушення методології дослідження й нехтування універсальним правовим принципом «об'єкт права не може бути одночасно суб'єктом».

Крім того, слід одночасно нагадати і про існування однієї з вихідних засад загальної теорії права, що її сотні разів було повторено ще під час навчання у своїх альма-матер: «права співвідносяться з обов'язками». Це дозволяє виявити очевидну фальсифікацію пропонованої правової конструкції, за якою об'єкти правовідносин наділяються «правами»: собаки та інші тварини не можуть виконувати обов'язки (сплачувати податки, захищати Вітчизну, дотримуватися законів та ін.). Відтак, тварини не можуть мати прав (хоча термін «права» стосовно тварин нерідко вживається навіть ученими-правознавцями), оскільки такий підхід брутално і безглуздо ламає всі відомі та загалом досконалі правові конструкції.

Поширення у суспільстві ідей «олюднення» бродячих тварин (зокрема собак), що має на меті штучне підвищення їхнього статусу до рівня суб'єкта правовідносин здатне спричинити лише деструктивні наслідки – як приклад, подібну ситуацію було яскраво продемонстровано М. А. Булгаковим у його романі «Собаче серце».

Серед різних видів тварин, що мешкають у містах, найбільшу потенційну небезпеку для людини становлять собаки. За своїми видовим особливостям (на відміну, наприклад, від котів), вони ведуть зграйний спосіб життя, в якому існує жорстка ієрархія особин у боротьбі за джерела їжі й територію. Ні стерилізація, ні наявність щеплень не здатні усунути цих природних особливостей виду. Загальновідомо, що напад собаки, незалежно від наявності або відсутності у неї господаря або «опікуна», для людини завжди закінчується серйозними травмами й каліцтвами, а нерідко може спричинити і смертельний результат. Тому перебування бродячих собак в умовах вільного вигулу на території міста значно підвищує ризик настання таких наслідків – відповідні висновки за результатами вивчення цього питання вже було обґрунтовано у попередніх дослідженнях [14, с. 99–102].

Через прояви хибної скромності та в результаті багатократного повторення алогічних тез про «невинність безпритульних собак» (яка дістає емоційного забарвлення милозвучними термінами, що означають кармічну неспокотувану провину всього людства) окремими членами суспільства висловлюються ідеї про необхідність забезпечення безпеки й недоторканості бродячих собак. Вихідною при цьому стає теза «життя – це головне», однак до розрахунку не береться те, що з шалюк ваг знімається найважливіший фактор цінності саме людського життя, і в поєднанні зі свого роду мантрою «собаки мають право на життя» відстоюється висновок про пріоритет цінності життя собак над людським.

Взяття за основу такої «гуманної» позиції призводить на практиці до повної безпорадності й бездіяльності комунальних служб, зростання кількості зграй бродячих собак, накопичення низки інших проблем з тим, аби потім їх «вирішувати» за рахунок бюджетних коштів. Так, наприклад, Рішенням Київської міської ради «Про затвердження Київської міської програми контролю за утриманням домашніх тварин та регулювання чисельності безпритульних тварин гуманними методами на 2012–2016 роки» від 05 квітня 2012 року № 382/7719 в місті Києві на п'ять років передбачено витрачання на згадані цілі понад 117 млн. грн. (позиція 9 розділу «І.Паспорт»). Однак навіть поверхове ознайомлення зі змістом згаданої Програми дозволяє виявити ту поширену шаблонну практику, що її застосовують міські ради під час розроблення подібних програмних документів з регулювання чисельності бродячих (безпритульних) тварин – очевидно, що при цьому не було належним чином враховано наукові підходи (що були б засновані, в першу чергу, на статистичних даних органів охорони здоров'я, а також підтвержені висновками фахівців-біологів, кінологів, ветеринарів та ін.). Крім того, в частині визначення проголошеної розробниками мети привертає увагу алогічне й таке, що суперечить філософсько-правовим концепціям і доктринам гасло про «впровадження в суспільну свідомість стандартів гуманного ставлення до живих істот і шанобливого ставлення до життя як цінності». Це підтверджує висловлену нами вище тезу стосовно переваг філософсько-правової інтерпретації подій і явищ та наочно показує, що саме внаслідок неправильної інтерпретації проблеми не дістали переконливого обґрунтування мета і прогнозовані результати застосування розробленого управлінського документу, в даному випадку Програми.

На підставі наведеного можна висловувати про те, що для всіх членів суспільства найвищу, керівну силу мають не емоції чи інші психологічні домінанти, а саме норми права, що визначають пріоритетне становище людини перед всіма іншими факторами, явищами й чинниками. Було б абсурдним спростовувати зміст і значення правових норм, якими тварин віднесено до об'єктів речових прав. З огляду на це є неприпустимим використання дефініції «права» відносно тварин, які не є суб'єктами права. Нехтування базовими гуманістичними принципами права та відкидання методів наукового, зокрема філософського пізнання об'єктів і явищ дійсності призводить до грубих помилок у правотворенні та правозастосовній практиці, і найбільш фатальною з таких помилок, яка в подальшому спричиняє решту інших негативних наслідків, стає необґрунтоване ототожнення розуміння об'єкта і суб'єкта правовідносин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сорокина А. В. Совершенствование методов сдерживания воспроизводства бездомных животных в крупных населенных пунктах : дис. ... канд. биол. наук по спец. : 16.00.06 / Александра Валентиновна Сорокина. – П. : Персиановский, 2001. – 147 с.
2. Вереїці О. Набуття права власності на тварин / Ольга Вереїці // Юридичний радник. – 2014. – № 74 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://yuradnik.com.ua/statii/>.
3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року за № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.

4. Мацелик Т. О. Класифікація суб'єктів адміністративного права / Т. О. Мацелик // *Держава і право* : зб. наук. праць. – 2011. – Вип. 53. – С. 248–253.
5. Савчук С. В. Вина як онтологічна функція людського існування : філософія екзистенціалізму / С. В. Савчук // *Держава і право* : зб. наук. праць. – 2012. – Вип. 64. – С. 26–32.
6. Мелякова Ю. В. Категорії «вина» і «винність» : особливості моральної та правової інтерпретації / Ю. В. Мелякова // *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*. – 2011. – № 8. – С. 19–27.
7. Большой юридический словарь. 3-е изд., доп. и перераб. / Под ред. проф. А. Я. Сухарева. – М. : ИНФРА-М, 2006. – 858 с.
8. Стрельник О. Л. Проблема розмежування юридичної відповідальності на позитивну і негативну як предмет правового дискурсу / О. Л. Стрельник // *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності* : зб. наук. праць. – 2006. – № 3. – С. 10–19.
9. Гребеньков Г. В. Вчення про природу людини в контексті правової антропології / Г. В. Гребеньков // *Часопис Академії адвокатури України*. – 2011. – № 1. – С. 1–7.
10. Фромм Э. Искусство любить / Э. Фромм. Перевод с англ. Л. Чернышевой. – Минск : Полифакт, 1990. – 224 с.
11. Гречкосій Р. Екзистенційно-особистісний зміст філософії Еріха Фромма / Р. Гречкосій // *Філософські обрії*. – 2013. – № 30. – С. 41–49.
12. Савчук С. В. Антропосоціокультурна природа вини / С. В. Савчук // *Науковий вісник Чернівецького університету*. – 2013. – Вип. 714. *Правознавство*. – С. 10–20.
13. Ворона В. А. Контрактualізм і права тварин / В. А. Ворона // *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. – 2013. – № 4. – С. 13–15.
14. Кременовская И. В. Пути повышения эффективности мер, применяемых для регулирования численности бродячих животных на территории городов / И. В. Кременовская // *Проблемы теории и практики городского управления (экономико-правовой аспект) : материалы IX Междунар. науч.-практ. конф. / [НАН Украины. Ин-т экономико-правовых исследований ; Редкол. : Богачев С. В. (отв. ред.) и др.]*. – Донецк : Ноулидж, 2013. – С. 99–102.

УДК 340.15:342.41 (477)

МАРК ТУЛІЙ ЦИЦЕРОН: ФЕНОМЕНОЛОГІЯ ПОГЛЯДІВ НА ПРАВО ТА ЗАКОН

Меленко С.Г.,
д.ю.н., доцент, завідувач кафедри європейського права та порівняльного правознавства
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

У статті на основі аналітичного дослідження філософсько-правового доробку Марка Тулія Цицерона зроблено спробу об'єктивно-логічної диференціації таких категорій державно-правового порядку, як право, природний закон, позитивний закон. Сформульовано гіпотезу щодо хибності сприйняття постаті Цицерона в якості компілятора чужих ідей. Викладено факт формулювання філософом власних думок новітнього характеру, які було синтезовано, не в останню чергу, й на основі філософсько-світоглядних припущень мислителів давньогрецького періоду. Вказується на фактор існування феномену наступності між давньогрецьким та римським філософсько-правовим світосприйняттям.

Ключові слова: філософсько-правові погляди Цицерона, право, природний закон, позитивний закон, мораль, етика, релігія, справедливість.

Melenko S.G. / *MARCUS TULLIUS CICERO: PHENOMENOLOGY OF VIEWS ON LAW AND LEGAL ORDER* / Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича, Украина

В статье на основе аналитического исследования философско-правового наследия Марка Туллия Цицерона предпринята попытка объективно-логической дифференциации таких категорий государственно-правового порядка, как право, естественный закон, позитивный закон. Сформулирована гипотеза о ложности восприятия фигуры Цицерона в качестве компилятора чужих идей. Изложен факт формулировки философом собственных мыслей нового характера, которые были синтезированы, не в последнюю очередь, и на основе философско-мировоззренческих предположений мыслителей древнегреческого периода. Указывается на фактор существования феномена преемственности между древнегреческим и римским философско-правовым мировосприятием.

Ключевые слова: философско-правовые взгляды Цицерона, право, естественный закон, положительный закон, мораль, этика, религия, справедливость.

Melenko S.G. / *MARCUS TULLIUS CICERO: THE PHENOMENOLOGY OF VIEWS ON LAW* / The Yuriy Fedkovych National University of Chernivtsi, Ukraine

The article under discussion presents an attempt of logically-objective differentiation of such notions as state and legal order, law, natural law, positive law (on the basis of philosophical and law contribution of Marcus Tullius Cicero). The article deals with the issue of falsity of Cicero's perception as a compiler of other's ideas. Besides, the author of the article ascertains the idea of the philosopher's stating his own novel thoughts, the latter being synthesized on the basis of the philosopher's ideological assumptions of the Ancient Greek period. Reported that the thinker formulated a new vision of the relationship between law and issues of law. Yes philosopher singled out as being the fundamental position of the phenomenon of natural law. But along with it gave the definition of a term such as natural law and positive law. It has been assumed in the article, that the phenomenon, presented by the Roman philosopher in his own philosophical and law scientific works as "the Law of Nature", may be perceived from the axiological point of view as "the Divine Law". The latter's ontological fundamentals had been worked out within Judaism, and later compiled into Christianity. The author of the article under discussion points at the existence of the phenomenon of consequency between the Ancient Greek and Roman philosophic-law ideology.

Key words: Cicero's philosophical and law views, law, Natural Law, Positive Law, ethics, Religion, justice.

Постановка проблеми. Необхідність проведення глибинних державно-правових трансформацій у нашій державі є об'єктивно-актуальною вимогою сьогодення. Визначення та проведення цілого комплексу необхідних заходів з реформування переважної частини сфер суспільного життя неможливо уявити без широкомасштабного використання, насамперед, інструментарію нормативно-

правового характеру. У свою чергу, внесення необхідних змін до нормативно-правового масиву, на нашу думку, недоцільно, та й неможливо проводити без глибокого ґносеологічного аналізу існуючого в цій сфері досвіду, набутого в процесах нормотворчої діяльності як у сучасних державах, так і в утвореннях державного типу, які існували на різних етапах історичного розвитку людства. У процесі